ಡಾ॥ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾವನೂರ

ಹಿಂದಿನ ಮುಲ್ಕೀ ಶಾಲೆಗಳ ವಿಸಿಟ್ – ಬುಕ್

ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಭೆಟ್ಟಿ ಇತ್ತರೆ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ವಿಸಿಟ್‌ಬುಕ್ಕನ್ನು ನಾವು ಇಂದು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದೇವಷ್ಟೆ. ಕಳೆದ ೧೮೭೯ರಿಂದ ೧೯೩೮ ರವರೆಗೆ ಇಂಥ ವಿಸಿಟ್‌ಬುಕ್‌ಗಳು ಆಗಿನ ಮುಲ್ಕೀ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ) ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳಿಂದ ಆಗಿನ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯನ್ನು ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದರೂ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ನಗಣ್ಯವಾದ ಸಾಧನ. ಆದರೆ ಈ 'ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್'ನಲ್ಲಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದಾಗ ಶಿಕ್ಷ ವಿಚಾರ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಆಗಿನ ಗ್ರಾಮಜೀವನದ ಅಂಶಗಳು ತಿಳಿದು ಬರುವುವು. ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಪೂರ್ವಾಧುನಿಕ ಕಾಲ (೧೮೦೦– ೧೯೨೦) ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಯೋಜನೆಯ ನಿಮಿತ್ತ, ಇಂಥ 'ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್'ಗಳು ನನಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೋಡದೊರೆತವು. ಅವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದ ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಈಗ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪಡಿಸುವೆ.

ಮುಂಬಯಿ ಸರ್ಕಾರವು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೭೮ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪರಿಪತ್ರವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮುಲ್ಕೀ ಶಾಲೆಯವರು 'ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್' ಇರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ವಿಧಿಸಿದರು.

ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಇದರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಅನ್ನಿಸಿದ್ದರ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಹೀಗಿದೆ. ೧೮೭೦ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರೀ ಶಾಲೆಗಳು ಇದ್ದವು, ಜೊತೆಗೆ ಖಾಸಗೀ ಅಥವಾ ಗಾವಠೀ ಶಾಲೆಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಸರಕಾರವು ಸಹಾಯಕ ಅನುದಾನವನ್ನುಕೊಡತೊಡಗಿತು. ಆದರೆ ಶಿಕ್ಷಕರ ಸಂಬಳ, ಫೀ ಹಣ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಹಾಜರಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಇವಾವುವೂ ಸರಕಾರದನೇರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅನುದಾನ ಕೊಡುತ್ತಿತಾದ್ದರಿಂದ ಪರ್ಯಾಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಅನಿಸಿತು. ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಎಜ್ಯು.ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರ್; ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟರು ಇರುತ್ತಿದ್ದರು ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಭೆಟ್ಟಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಶಾಲೆಗಳಿರುತ್ತ, ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವಾಗ ಈ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಶಾಲೆಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಅದೆಂತು ಸಾಧ್ಯ?

ಅದಕ್ಕೇನೆ ಈ ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣಖಾತೆಯವರಲ್ಲದೆ ಆ ಊರಿನ ಗಣ್ಯ ನಾಗರಿಕರು, ಸ್ಕೂಲ್ ಕಮಿಟಿ ಮೆಂಬರರು, ರೆವಿನ್ಯೂ ಅಥವಾ ಸರಕಾರೀ ಖಾತೆಯು (ಅಂಚೆ, ಆರೋಗ್ಯ ಯಾವುದೂ!) ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಶಾಲೆಯ[1] ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕು ಎಂದು ಸರಕಾರವು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿತು.

ಏನನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು? ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಖಾತೆಯು ಒಂದು ಸೂಚಿಕೆಯನ್ನು (format) ತಯಾರಿಸಿತು. ಸುರುವಿಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಸಂಖ್ಯೆ; ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಜರಿದ್ದವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಅನಂತರ "ವೇಳಾಪತ್ರಕದಂತೆ ಕೆಲಸ ನಡೆದಿದೆಯೋ ಹೇಗೆ?", "ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಯೋ ಹೇಗೆ?" "ಶಾಲಾಕಟ್ಟಡ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅದೆಯೋ ಹೇಗೆ?' ಇವಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಿ "ಒಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಹೇಗೆ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಅನಂತರ (೯–೮–೧೮೮೯) ಸರಕಾರವು ಈ ಸಂಬಂಧದ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ ಮಾಡಿತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ "ಮಾಸ್ತರರು ವರ್ಗವಾಗಿ ಎರಡನೇ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ್ಗೆ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೂಡ ಒಯ್ಯಬಾರದು" ಎಂಬ ನಿಯಮವೂ ಒಂದಾಗಿದ್ದಿತು! ಕಾರಣವನ್ನು ಯಾರೂ ಊಹಿಸಬಹುದು.

ಅನೇಕ ಹಳೆಯ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್‌ಗಳು ಈಗಲೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿವೆ. ಆ ಪೈಕಿ ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲೆ, ಹಾವೇರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಎರಡು ಊರುಗಳ (ಗುತ್ತಲ ಮತ್ತು ಹಾವನೂರು) ಶಾಲೆಗಳ ಇಂಥ ಬುಕ್‌ಗಳನ್ನು ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವೆ. ಅವುಗಳ ಒಟ್ಟಿನ ಪರಿಶೀಲನೆಯಿಂದ ಆಗ ಪ್ರಾಥಮಿಕ

ಶಿಕ್ಷಣದ ಪದ್ಧತಿ, ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು, ಶಿಕ್ಷಕರ ಯೋಗ್ಯತೆ – ಅಯೋಗ್ಯತೆ, ಸರಕಾರದ ಧೋರಣೆ, ಶಿಸ್ತಿನ ಪಾಲನೆ, ಊರವರಿಗೂ – ಮಾಸ್ತರರಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ – ಇವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಈ ಎರಡು ಶಾಲೆಗಳ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೭೯ ರಿಂದ ೧೯೧೯ ರವರೆಗಿನ, ಎಂದರೆ ಸುಮಾರು ೪೦ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಬಹಳವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ಕೆಲವು ಬಿಚ್ಚುನುಡಿಯವು, ಇನ್ನು, ಹಲವು ವಿಧಾಯಕ ಸ್ವರೂಪದವು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಮಾಸ್ತರ ಜನರು ಹೇಳಿ ಬರೆಯಿಸಿದವುಗಳು. ಇದು ೧೯-೧-೧೮೭೯ ಒಂದು ಶರಾ:

"ಸಾಲಿಯು ಸಾಧಾರಣ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅದೆ. ಹುಡುಗರು ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಮೇಲಿನ ವರ್ಗಗಳ ಹುಡುಗರು ಶಾಲಾಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲಾ. ಮಾಸ್ತರರು ಮುದುಕರಿದ್ದಾರೆ. ಯಿವರಿಗೆ ಪೆನ್ಶನ್ ದೊರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ೧೧ ವರ್ಷ ಬೇಕು. ಇವರನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರಶಾಲೆಯ ಮಾಸ್ತರರಾಗಿ ಯಿಡುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೇ ಪಗಾರದ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ಇಡುವದು ನೆಟ್ಟಗೆ."

– ಕವಿತೆಯ ಅರ್ಥ, ವ್ಯಾಕರಣ ಇವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಇಯತ್ತೆಯ ಹುಡುಗರು ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದಾರೆ' (ಕಚ್ಚಾ ಇದ್ದಾರೆ)

ಆಗಿನ ಮುಲ್ಕೀ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಡಿಸೆಂಬರದಿಂದ ಮಾರ್ಚ್‌ವರೆಗಿನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ದೀರ್ಘ ಕಾಲಾವಧಿಯ ಕಾರಣವೆಮದರೆ ಅವನ್ನು ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರರೇ ಸ್ವಯಂ ಬಂದು ತೆಗುದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆಗ ಶಾಲಾ ಕಮಿಟಿಯ ಸದಸ್ಯರು ಹಾಜರರಿಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲದೆ, ಊರಿನ ಸದ್ಗ್ರಹಸ್ಥರಿಗೂ ಆಮಂತ್ರಣ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದ್ದಿತು. ಹೀಗೆ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೆಂದರೆ ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿಒಂದು ಸಡಗರದ ಸಮಾರಂಭವೇ ಆಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಪರೀಕ್ಷೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರರು 'ವಿಸಿಟ್‌ಬುಕ್' ನಲ್ಲಿ ಫಲಿತಾಂಶದ ಸಾರವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗಿನ ಪರೀಕ್ಷಾಕ್ರಮದ ಬಗ್ಗೆ ಇದು ತುಸು ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವುದಾದ್ದರಿಂದ ಗುತ್ತಲಶಾಲೆಯ ೧೮೭೯ರ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಇಯತ್ತೆ	ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ	೧ನೇ	೨ನೇ	೩ನೇ	೪ನೇ2	ಪಾಸಾದವರ ಸಂಖ್ಯೆ	
ಬಿನ್ ಇಯತ್ತೆ	೧೧	–	ಪರೀಕ್ಷೆ ತಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ		–	–	
೧	೯	೬	೩	೩	–	–	೩
೨	೭	೪	೨	೨	೬	೩	೨
೩	೬	೨	೨	೨	೫	೩	೨
೪		- ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೇ ಇಲ್ಲ –					
೫	೧	ಇವರು ಪರೀಕ್ಷೆ ತಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ.					
೬	೨						

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಶಕ – ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಲಿಖಿಸಿದ್ದಾರೆ :

–"ಗಣಿತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರು ಕಚ್ಚಾ ಇದ್ದಾರೆ..... ವ್ಯಾಕರಣ ನೆಟ್ಟಗೆ ಕಲಿಸಬೇಕು"

ಆಗಿನ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಏಳ್ಗೆ ಅಥವಾ ಇಳಿವು ಅಲ್ಲಿಯ ಶಿಕ್ಷಕರ ವಿಶೇಷತಃ ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರರ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿತ್ತು. ವಿದ್ಯಾದಾನವು ಒಂದು ಪವಿತ್ರ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಪರಿಭಾವಿಸಿ, ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಅನೇಕ ಶಿಕ್ಷಕರು ಹಿಂದಿನ ಎರಡು–ಮೂರು ತಲೆಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿ

ಹೋದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಈ ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿದರ್ಶನಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅಂಥ ಇಬ್ಬರು ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವೆ. ಒಬ್ಬರು ಹಾವನೂರಿನಲ್ಲಿ ೧೯೦೧ರಿಂದ ೧೯೦೯ ರವರೆಗೆ ಇದ್ದ ವಿನಾಯಕ ಪಾಠಕ ಎಂಬುವರು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಗುತ್ತಲದಲ್ಲಿ ೧೯೦೫ರಿಂದ ೧೯೦೮ರವರೆಗೆ ಇದ್ದ ವೆಂ.ತಿ.ಕುಲಕರ್ಣಿ – ಅರ್ಥಾತ್ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾದಂಬರಿಕಾರ ಗಳಗನಾಥರು.

ವಿನಾಯಕ ಪಾಠಕರ ಬಗ್ಗೆ ೧೯೦೧ರಲ್ಲಿ ವಿ.ಕ .ಜೋಗಳೇಕರ ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಖಾತೆಯ (ಅಂಚೆ?) ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದಾರೆ.

" The school is showing signs of improvement under the new Head-Master, who is a painstaking teacher. The Head-master tells me that he is in need of a trained hand. And if provided, he assures that he would be able to increase the attendance and improve the state of the school in all respects."

ಈ ಹೇಳಿಕೆಯ ಹಿಂದಿರುವ ಹೆಡ್–ಮಾಸ್ತರ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಳಜಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಗತಿಪರ ದಷ್ಟಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಒಬ್ಬ 'ಟ್ರೇಂಡ್' ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್‌ನನ್ನು ಬೇಡಿದ್ದಾರೆ.. ಕಾರಣವೆಂದರೆ, ಅವರೇ ಟ್ರೇನಿಂಗ್ ಪಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ! ಕ್ರಿ.ಶ.೧೯೦೫ರಲ್ಲಿ ಅವರು ಟ್ರೇಂಡ್ ಆಗಿ ಬಂದರೆಂದು ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್‌ನಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಮರುವರ್ಷದ ಒಂದು ಶರಾ ಹೀಗಿದೆ:

"ಈ ಶಾಲೆಯು ಕ್ರಮೇಣ ಸುಧಾರಿಸುತ್ತ ನಡೆದಿದೆ. ಮತ್ತೊ ಎರಡನೇ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟರು ಮಿ। ಕುಲಕರ್ಣಿ – ಇವರ ಸಹಾಯದಿಂದಲೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೂ ತಾಲಿಮ ಮತ್ತು ಹೂದೋಟ ಇವೆರಡರ ಕೆಲಸ ಚಂನಾಗಿ ನಡೆದಿದೆ... ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂಥ ಕೆಲವು ಚಿತ್ರಪಟಗಳು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.... ಊರ ಪ್ರಮುಖ ಜನರೂ ಗೌಡರೂ ಶಾಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಗೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಶಾಲೆಯ ಹೂದೋಟಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ."

ಮುಂದೆ ೨೧ನೇ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೯೦೭ರಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿದೆ :

" ಶಾಲೆಯು ತಪಾಸು ಮಾಡಿತು. ಅಭ್ಯಾಸ ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿ, ಹುಡುಗರ ಸಂಖ್ಯೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬಹಳ ಸುಧಾರಣೆ ತೋರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೆಡ್–ಮಾಸ್ತರರು ಕೈಕೆಳಗಿನ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟರನ್ನು ಒಳ್ಳೆ ಮನಸಿನಿಂದಾನಡೆಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಾ ಅವರಿಗೆ ಮಾನ್ಯರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಸಾಲೆಯು ಮಾದರ ಸಾಲೆಯಂತಾಪೆಸರು ಪಡಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಕಂಡು ಬರುವುದು"

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಜೋಗಳೇಕರರು ೧೯೦೯ರಲ್ಲಿ, ತಮ್ಮ ಖಾತೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು ಹಾವನೂರಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಶಾಲೆಗೆ ಭೆಟ್ಟಿಕೊಡಬಯಸಿದರು. ಆದರೆ ಅಂದು ರವಿವಾರ! ಆದಾಗ್ಯೂ ಹೆಡ್–ಮಾಸ್ತರರು ತಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಶಾಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಸದ್ಭಾವನೆಯನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ರವಿವಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ೯೮ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು. ಜಮಾಯಿಸಿದರು. ಹಾಜರಿದ್ದವರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿಸಿಟ್‌ಬುಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬೇಕು? ಹೌದು. ಆದರೆ ಜೋಗಳೇಕರರು ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಹಾಜರು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದಿನಂತೆ ಶಾಲಾ ಪ್ರಗತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ – "ಈ ಸುಯೋಗ್ಯ ಹೆಡ್‌ಮಾಸ್ತರರನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹತ್ತು ವರ್ಷ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರಸಬೇಕು" – ಎಂದು!

ಗುತ್ತಲ ಶಾಲೆಗೆ ಬರೋಣ. ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಳಗನಾಥರು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಮಾತ್ರವೇ, ಪಾಠಕರಂತೆ ಹೆಡ್‌ಮಾಸ್ತರಾಗಿಯೇ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರು. ಹಾವನೂರ ಶಾಲೆಯ ಬಳಿ ಒಂದು ಬಾವಿಯನ್ನು ತೋಡಿಸಿದ್ದಂತೆ ಗಳಗನಾಥರೂ ೧೯೦೭ರಲ್ಲಿ ಹಾಗೇನೇ ಗುತ್ತಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೂ ಓರ್ವ ಸಮರ್ಥ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಇದ್ದರು. 'He has a good assistant in Mr. P.N.Patil who makes good models' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ವತಃ ಕಲೆಕ್ಟರನೇ ಶಾಲೆಗೆ ಭೆಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಾಗ (೧೧–೩–೧೯೦೭) ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಗಳಗನಾಥರ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳನ್ನು ಹೊಗಳುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಬಿ.ವಿ.ಕೇತಕರ ಎಂಬ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯು ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ.

" The assistants instead of disliking the Vigoroeus discipline appear well pleased and show their appreciation of it even in the absence of the Head-Master (Oct.1905)

ಗಳಗನಾಥರ ಕಾಲದ ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಅವರ ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಒಕ್ಕಣಿಕೆಯಿದೆ. ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಬಜೆಟ್ ಇತ್ತಂತೆ. ಒಂದು ಸರಕಾರಿ ಹಣದ ಜಮಾ ಮತ್ತು ವೆಚ್ಚದ್ದು. ಇನ್ನೊಂದು ಪಾಠಕ್ರಮದ್ದು! ಮುಂಬರುವ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರು ಯಾರು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಅಭ್ಯಾಸಭಾಗವನ್ನು (portion) ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಮುಂಗಡ ಗೊತ್ತು ಪಡಿಸಿದ್ದರು. ಹೆಡ್‌ಮಾಸ್ತರರು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಆ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.[3]

ಇದಾಗಿ ೧೦-೧೨ ವರ್ಷಗಳ ಅನಂತರದ (೮-೩-೧೯೧೯) ಒಂದು ಶರಾವನ್ನು ಇದ್ದುದಿದ್ದಂತೆ ನಿವೇದಿಸಿ, ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆ:

" Visited the school at 8.00 a.m. The second Assistant - Master had not come and his students were idle. Such dereliction of duty on the part of Asst. Master is intolerable."

Sd/-
(3cd Asst. D.E.I)

P.S. The Second Assistant came to the school at 8.20 a.m., when I was leaving.

ಪಶ್ಚಾತ್ ಟಿಪ್ಪಣಿ (Post-Script)

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯೩೮ರಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರವು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತನ್ನ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿತು. ಶಿಕ್ಷಕನಿಗೆ ಆ ಹಿಂದೆ ಶಾಲಾಪ್ರಗತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವರಮಾನ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ಹೋಗಿ ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳು ಪಗಾರ ಬರತೊಡಗಿದಾಗ, ಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತರರು,ರಜಾ ಬರೆದಿಟ್ಟು ಹೋಗಿಬಿಡುವುದು, ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರರು ಬಂದಿಲ್ಲವಾದರೆ, ಅದನ್ನು ಹರಿದು ಹಾಕಿ ಬಿಡುವುದು. ಹಾಜರಿ ಬರೆಯುವುದು, ಮುಂತಾದ ಉಪಕ್ರಮಗಳು ಕ್ರಮೇಣ ಆರಂಭವಾದುವು.

---

1. ಬೇರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಯೊಬ್ಬರು ರಜೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಶಾಲೆಗೆ ಭೆಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟು ಷರಾ ಬರೆದ ಉದಾಹರಣೆಯೂ ಇದೆ.
2. ಇಲ್ಲಿಯ "೧ನೇ...., ೪ನೇ "ಎಂಬುದು ನನಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ.
3. ವಿಸಿಟ್ ಬುಕ್‌ನಿಂದಲೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಗಳಗನಾಥರ ಬಗೆಗಿನ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನನ್ನ 'ಗಳಗನಾಥ ಮಾಸ್ತರರು' (ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರಕಟಣೆ, ೧೯೭೨) ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಿದೆ.